

תוכן עניינים

1.....	תקציר
2.....	סקירת ספרות
2.....	הקדמה
2.....	חשיבות ההשכלה הגבוהה
3.....	נגישות של צעירים ערבים ויהודים להשכלה הגבוהה
4.....	בחירת תחום לימודים בקרב יהודים וערבים
6.....	אופטימיות
7.....	אופטימיות ואוריינטציות עתיד
8.....	שיטה
8.....	משתתפים
8.....	כלים
9.....	הליך
10.....	תוצאות
12.....	דיון
14.....	ביבליוגרפיה

סקירת ספרות

הקדמה

על פי הנתונים, סטודנטים מהמגזר הערבי מיוצגים באופן משמעותי פחות במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל (הסקט, וסאוסן, 2009). אחת הסיבות לכך היא הציונים הנמוכים יחסית שלהם בבחינות הבגרות, יחסית לתלמידים יהודים (הסקט וסאוסן, 2009). ישנן סיבות אפשריות לדפוס זה. כך למשל, הסקט וסאוסן (2009) מציינות כי משרד החינוך משמרת את הפערים המגזרים השונים באמצעות יישום לא שיווני של תוכניות מיוחדות שנועדו לסייע לתלמידים חלשים או לחלופין תוכניות העשרה למחוננים. חוסר השוויון עשוי להשפיע לא רק באמצעות הישגים נמוכים יותר, אלא גם באמצעות עיצוב של אמונות שונות בקרב צעירים יהודים וערבים. בעבודה הנוכחית, יבחנו ההבדלים בין צעירים יהודים וערבים בשאיפות האקדמיות שלהם במסגרת של תיאורית אוריינטצית העתיד. כמו כן, תיבחן האפשרות כי צעירים בעלי רמת אופטימיות גבוהה יותר הם בעלי יכולת גבוהה יותר להתייחס באופן חיובי לאפשרויות האקדמיות שלהם ובעקבות כך, להיות מושפעים פחות מחוסר השוויון.

חשיבות ההשכלה הגבוהה

להשכלה גבוהה יש חשיבות רבה בישראל. חוקרים משערים כי הפער אשר קיים בין אוכלוסיות שונות בישראל בשוק העבודה, ברובו נובע מפערים בנגישות להשכלה גבוהה (איילון ויוגב, 2000). לאנשים אשר הצליחו לרכוש השכלה גבוהה יש סיכוי גבוה יותר בדרך כלל להיות מועסקים, ולקבל שכר גבוה יותר מאנשים ללא השכלה גבוהה. בהתאם, מחקרים רבים מוצאים קשר בין השכלה לבין הפוטנציאל להשתכר בארץ. לדוגמה, במחקר אשר בחן את הקשר הסיבתי בין השכלה לשכר, נמצא כי מעבר למשתנים כגון אינטליגנציה, מוטיבציה והתמדה, להשכלה יש קשר סיבתי לשכר (פריש, 2007). ישנה טענה כי קשר זה בין השכלה, תעסוקה והכנסה, נובע בעיקר משינויים מבניים המתרחשים במשקים בצמיחה, אשר דורשים אנשים משכילים בעלי ידע ומיומנויות (השכלה גבוהה יותר, פערי תעסוקה נמוכים יותר, 2011).

בישראל, נמצא כי השכלה גבוהה קשורה בנוסף גם לפערים קטנים יותר בשיעורי התעסוקה בין ערבים ליהודים ובין נשים לגברים (השכלה גבוהה יותר, פערי תעסוקה נמוכים יותר, 2011). הנתונים מצביעים כי בקרב ישראלים בעלי השכלה נמוכה, הנשים הערביות הן בעלות שיעור תעסוקה נמוכים במיוחד (עד 10% בכל קבוצות הגיל), וכמו כן, בקרב הנשים היהודיות בעלות ההשכלה הנמוכה, שיעור התעסוקה אינו עולה על 60% (השכלה גבוהה יותר, פערי תעסוקה נמוכים יותר, 2011). בקרב הגברים בעלי ההשכלה הנמוכה, בקרב הערבים והיהודים שיעורי התעסוקה הם דומים, אך נמצאים בירידה עם הגיל (השכלה גבוהה יותר, פערי תעסוקה נמוכים יותר, 2011). בניגוד לכך, כאשר בוחנים בעלי רמת השכלה גבוהה, ניתן לראות כי שיעורי התעסוקה של האקדמאים גבוהים בהרבה בכל הקבוצות. כמו כן, בקרב בעלי ההשכלה הגבוהה, הפערים בשיעורי התעסוקה בין הקבוצות קטנים בהרבה (השכלה גבוהה יותר, פערי תעסוקה נמוכים יותר, 2011).

נגישות של צעירים ערבים ויהודים להשכלה הגבוהה

החל משנת 1991, ישראל חתומה על ההאמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR), כאשר אחת הזכויות הבולטות בהאמנה זו היא הזכות לחינוך (דגן-בוזגלו, 2007). סעיף 13 אמנה זו מתייחס בין היתר לנגישות ההשכלה הגבוהה: "השכלה גבוהה נגישה לכל על בסיס יכולת והתקדמות למטרה של השכלה גבוהה חינוך" (דגן-בוזגלו, 2007). נהוג לחלק את הזכות לחינוך לשלושה היבטים עיקריים: 1. הזכות לקבל חינוך 2. הזכות להשפיע על תכני החינוך 3. הזכות לשוויון בחינוך. בחקיקה הישראלית, בהקשר של נגישות ההשכלה הגבוהה, הערך הזה בא לידי ביטוי בסעיפים כגון סעיף 9 לכללי המועצה להשכלה גבוהה (הכרה במוסדות) תשכ"ד 1964, בסעיף 3 (א) לחוק יסודות התקציב תשמ"ה "1985 המחיל את עקרון השוויון על חלוקת כספי מדינה למוסדות חינוך. יחד עם זאת, הנתונים מראים כי עדיין קיים אי שוויון אשר בא לידי ביטוי באפליה של מגזרים מסוימים כגון נוצרים, מוסלמים, בדואים ודרוזים, אשר זוכים לתקציב ופיתוח מופחת של מוסדות החינוך (דגן-בוזגלו, 2007). בנוגע להשכלה הגבוהה, העיקרון המנחה את האמנה הבינלאומית הוא הנגישות השווה (דגן-בוזגלו, 2007). כלומר, על פי עיקרון זה, חובתה של המדינה היא לאפשר השכלה גבוהה אשר מותנית ביכולת לימודית בלבד, ולא במשתנים קבוצתיים כגון האפשרות הכלכלית להגיע למוסד הלימודי. בהתאם, סעיף 13 (2) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR) מתייחס לדרכים בהן המדינה צריכה לפעול על מנת ליישם את הזכות לחינוך, כאשר סעיף ג.2 קובע: "יהא חינוך גבוה נגיש באותה מידה לכל, על יסוד יכולת ובכל אמצעי מתאים, לרבות הנהגת חינוך חינוך בשלבים (דגן-בוזגלו, 2007)". כלומר, על פי עיקרון זה, המדינה צריכה לקדם את הנגישות של ההשכלה הגבוהה באופן אשר יאפשר שיוון לכל האוכלוסייה.

בהתאם, מחקרים רבים בחנו את המשתנים השונים אשר קשורים למידת הנגישות של ההשכלה הגבוהה בארץ ובעולם. אחת הסוגיות המרכזיות נסובה סביב הנושא של פערים חברתיים וצמצום (איילון, 2008). אחד התחומים אשר קשור באופן הדוק לפערים חברתיים הוא הנושא של נגישות להשכלה גבוהה. ממצאים מראים כי סטודנטים אשר מגיעים מפריפריה, מעדיפים פעמים רבות מוסדות אשר נגישים אליהם מבחינה גאוגרפית, ללא קשר לנתונים ההישגיים שלהם (איילון, 2008). הנגישות להשכלה גבוהה נחקרה רבות בהקשר של אי שוויון. מחקרים מראים כי אמנם העובדה כי בכל העולם יש תהליך של גדילה במספר מוסדות ההשכלה הגבוהה, דבר אשר משפר את הנגישות להשכלה, אך פעמים רבות, הנגישות היא רק למראית עין מכיוון שסטודנטים מפריפריה זוכים לנגישות מופחתת מאשר סטודנטים מהמרכז (Ambler & Neathrey, 1999). בנוסף, הממצאים מראים כי לצעירים שהוריהם הם בעלי השכלה אקדמית, יש סיכוי רב יותר להיכנס להשכלה הגבוהה מאשר לצעירים ללא הורים בעלי השכלה אקדמית. ממצא זה מוסבר על ידי איכות החינוך בבית הספר (פניגר, איילון, ומקדוסי, 2013). דבר נוסף אשר יוצר פערים בין יהודים לערבים הוא ההבדל בתקצוב המוסדות הלימודיים. בנוסף לאוניברסיטאות, בארץ פועלות מכללות אקדמיות ציבוריות ופרטיות אשר מפזרות גם באזורים פריפריאליים של הארץ, ובכך מנגישות את ההשכלה לאוכלוסיות אשר מתגוררות רחוק מהאוניברסיטאות (דגן-בוזגלו, 2007). יחד עם זאת, המועצה להשכלה גבוהה מעדיפה מבחינה תקציבית את האוניברסיטאות, במיוחד כאשר משווים את תקציב האוניברסיטאות לתקציב המכללות הציבוריות (דגן-בוזגלו, 2007). דבר זה משקף את הטענה כי